

תמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב מדדים נבחרים

דנה כהן ארוא מג'אדלה רנא עבאס
וצ'סלב קונסטנטינוב דפנה הרן יונתן אייל

הדוח כולל תקציר
בשפה הערבית

המחקר הוא חלק מסדרת מחקרי תוכנית החומש לפיתוח כלכלי חברתי
בקרבת האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021-2017 אשר בוצעו בשיתוף
האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

דמ-837-21

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר): חני מנור
תרגום לערבית (תקציר): ג'לאל חסן
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר, ענת פרקו טולדנו

הדוח הוזמן על ידי האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אייר תשפ"א | אפריל 2021

על מחקר תוכנית החומש (2017-2021) לאוכלוסייה הבדואית בנגב

מחקר תוכנית החומש נערך במימון משותף של האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ושל מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. המחקר נמשך שלוש שנים וחצי וכלל מחקרי משנה במגוון נושאים ובהם חינוך, ילדים עם מוגבלויות, תעסוקה והרשויות המקומיות. כמו כן כלל המחקר מחקרי משנה בנושאי רוחב כמו מערך תוכניות העבודה אשר ליווה את תוכנית החומש; הערכים, הכוחות והאתגרים בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ומנהיגיה; ותמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב – מדדים נבחרים. מלבד זאת שולב במחקר דוח הערכה כוללת של תוכנית החומש.

המחקר נעשה בשיתוף בין האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ובין מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. אנשי האגף הובילו את התוויית נושאי המחקר ונתנו משוב למחקרים עצמם. מכון ברוקדייל תכלל את המחקר ואחראי מקצועית לביצועו.

את הדוחות שפורסמו במסגרת מחקר תוכנית החומש אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון:

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/bedouin-population-five-year-plan/>

תקציר

תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2017-2021 נועדה לסייע בצמצום פערים בין האוכלוסייה הבדואית בנגב לשאר האוכלוסייה בישראל. תקציב התוכנית עומד על 3.2 מיליארד ש"ח, ועיקר התקציב מוקדש לחינוך והשכלה גבוהה, תעסוקה, תשתיות תחבורה ותחבורה ציבורית וחיזוק הרשויות המקומיות. מכון מאיר-ג'וינט-ברוקדייל מבצע את המחקר המלווה לתוכנית החומש עבור האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, במשרד הכלכלה והתעשייה, המופקד על יישום התוכנית.

אחד מתחומי המחקר כולל גיבוש של מערך מדדי איכות חיים לאוכלוסייה הבדואית בנגב. המדדים יאפשרו בחינה מושכלת של המגמות בתחומי חיים מרכזיים בקרב האוכלוסייה הבדואית וישמשו מחוון למעקב אחרי מצבה הכלכלי-חברתי על פני זמן. צוות המחקר יעדכן ויפרסם את המדדים בכל שנה. עם זאת, יש להדגיש כי מכיוון שהעדכון ייעשה מדי שנה בלבד, ובשל הפער בין מועד יצירת הנתונים למועד שבו הם זמינים למחקר, אין המדדים מתאימים למעקב אחר מצבים שבהם חלים שינויים משמעותיים בפרק זמן קצר. כך למשל סביר כי חלו שינויים משמעותיים במצבה הכלכלי-חברתי של האוכלוסייה עקב מגפת הקורונה. שינויים אלו, לא יבואו לידי ביטוי בדוח המוצג להלן, אלא בעדכון נתוני הדוח בשנה הבאה. מלבד זאת, יודגש כי עקב מגבלות בבסיסי הנתונים אשר עמדו לרשות צוות המחקר חלק ניכר מן הנתונים המוצגים איננו מתייחס למגורים הבלתי מוסדרים. כמו כן גם כאשר נכללו תושבי המגורים הבלתי מוסדרים בבסיס הנתונים, לא היה אפשר להפריד ביניהם ובין תושבי שמונה-עשר היישובים לצורכי השוואה והצגת ההבדלים.¹

רשימת המדדים לאוכלוסייה הבדואית בנגב מתבססת על מדדי איכות חיים, קיימות וחוסן לאומי שמפרסמת מדי שנה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). מערך המדדים הלאומי נקבע לאחר הליך מובנה של היוועצות עם מומחים ושיתוף הציבור, ובליוי מקצועי של ארגון ה-OECD.

בתהליך הגיבוש של המדדים ויישומם עבור האוכלוסייה הבדואית בנגב בוצעו שבעה שלבים:

- א. **סקירת ספרות.** סקירה של מדדים ממערך המדדים הלאומי ומדדים נוספים הרלוונטיים לאוכלוסייה הבדואית בנגב.
- ב. **התייעצות עם בעלי עניין.** התייעצות עם אנשים באוכלוסייה הבדואית בנוגע למדדים המוצעים.
- ג. **גיבוש רשימת מדדים.** גיבוש רשימת המדדים אשר מתאימים לאוכלוסייה הבדואית בנגב.
- ד. **איתור מקורות מידע לבניית המדדים.** המדדים נבנו בהסתמך על מגוון מקורות, כגון הלמ"ס, המוסד לביטוח לאומי, המרכז הארצי למדידה והערכה ומשרד הבריאות.

¹ בדוח זה משמשים המינוחים האלה לציון צורות התיישבות של האוכלוסייה הבדואית: **שמונה-עשר היישובים** – שמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות (עיר, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות); העיר רהט; המועצות המקומיות חורה, כסיפה, לקיה, ערערה בנגב, שגב שלום, תל שבע; יישובי המועצה האזורית אל-קסום: אום-בטין, א-סייד, דריג'את, כוחלה, מולדה, מכחול ותרובין א-צאנע; יישובי המועצה האזורית נווה מדבר: אבו קוריאנת, קאסר א-סר, ביר הדאג' ואבו תלול. **מגורים בלתי מוסדרים:** מגורים מחוץ לשמונה-עשר היישובים.

ה. **ניתוח המדדים והצגתם.** ניתוח המדדים לפי משתנים נבחרים (כגון שנים ומגדר), השוואה לקבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל (יהודים בדרום, שאר יהודים, שאר ערבים, כלל האוכלוסייה), חישוב מגמה באוכלוסייה הבדואית לאורך השנים וחישוב הפער בין האוכלוסייה הבדואית לאוכלוסייה נבחרת אחרת.

ו. **חישוב המגמה של האוכלוסייה הבדואית בכל מדד.** חישוב היחס בין ערך המדד בשנה האחרונה ובין ערך המדד בשנה הראשונה שבנוגע לה היו בידינו נתונים.

ז. **חישוב הפער בין האוכלוסייה הבדואית ובין אוכלוסיית ההשוואה, כולל שינוי בפער על פני זמן.** חושב היחס בין מדד האוכלוסייה הבדואית למדד אוכלוסיית ההשוואה בנקודת זמן החישוב.

בדוח מוצגים 19 מדדים. המדדים מסווגים לפי שבעה תחומי חיים: חינוך והשכלה גבוהה; תעסוקה; בריאות; מעורבות אזרחית וממשל; דיור ותשתיות; רווחה אישית וחברתית; טכנולוגיות המידע.

בהשוואה לאוכלוסייה היהודית בדרום, ישנה מגמת שיפור בתחומי החינוך, התעסוקה, הבריאות וטכנולוגיות המידע. לעומת זאת ישנן מגמות מעורבות או לא ברורות בתחום הדיור והתשתיות, מעורבות אזרחית וממשל ורווחה אישית וחברתית. שני האחרונים מלמדים בין השאר על אופי היחסים עם כלל האוכלוסייה בישראל ועל מידת האמון של האוכלוסייה במוסדות השלטון.

להלן לוח המסכם עבור כל מדד את הנתונים משנת המדידה הראשונה והאחרונה הקיימת בדוח, את המגמה באוכלוסייה הבדואית לאורך השנים ואת המגמה בפער בין האוכלוסייה הבדואית ובין האוכלוסייה היהודית בדרום (למעט מקומות אשר צוינה בהם קבוצת השוואה אחרת).

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה	מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
חינוך והשכלה גבוהה				
ממוצע ציונים במבחני המיצ"ב במתמטיקה בכיתות ח'	בדואים יהודים	תש"ע-תשע"א	תשע"ז-תשע"ח	לא חל שינוי בפער
		455	459	
		528	550	
ציונים במבחני המיצ"ב באנגלית בכיתות ח'	בדואים יהודים	תש"ע-תשע"א	תשע"ז-תשע"ח	צמצום בפער
		418	437	
		534	533	
אחוז הבנים הלומדים בכיתה י"ב, ביחס לגודל המחזור	בדואים יהודים בדרום	2011	2019	לא חל שינוי בפער
		70.3	79.0	
		89.5	94.4	

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
אחוז הבנות הלומדות בכיתה י"ב ביחס לגודל המחזור	בדואיות יהודיות בדרום	2011	2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		73.2	82.5		
		95.5	97.1		
אחוז הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות ביחס לגודל המחזור – גברים	בדואים יהודים	2010	2019	 מגמה חיובית	התרחבות בפער
		12.7	16.2		
		40.4	67.0		
אחוז הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות ביחס לגודל המחזור – נשים	בדואיות יהודיות	2010	2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		28.2	38.6		
		63.1	78.3		
ציון פסיכומטרי ממוצע	בדואים יהודים בדרום	2010	2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		393	457		
		536	558		
ציון יע"ל ממוצע (בחינת ידע בעברית)	בדואים שאר ערבים	2010	2019	 מגמה חיובית	הפער התבטל
		76	90		
		92	91		
אחוז כלל מקבלי תארים ביחס לבני 20-29	בדואים יהודים בדרום	תשע"א	תשע"ט	 מגמה חיובית	צמצום בפער
		0.9	1.1		
		9.1	8.2		
אחוז מקבלי תארים מכלל הלומדים – תחומים נבחרים	בדואים יהודים בדרום	תשע"א	תשע"ט	 מגמה חיובית	התרחבות בפער
		4.0	6.7		
		21.7	25.3		

תחום		מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
תעסוקה						
אחוז התעסוקה – גברים	בדואים יהודים בדרום	2010	2019	 מגמה חיובית	לא חל שינוי בפער	
		58.2	62.3			
		80.2	86.0			
אחוז התעסוקה – נשים	בדואים יהודים בדרום	2010	2019	 מגמה חיובית	צמצום בפער	
		20.8	30.4			
		75.0	85.2			
ממוצע שכר שכירים – גברים (בש"ח), במחירי 2010	בדואים יהודים בדרום	2010	2018	 מגמה חיובית	צמצום בפער	
		6,387	7,785			
		9,895	11,212			
ממוצע שכר שכירים – נשים (בש"ח), במחירי 2010	בדואיות יהודיות בדרום	2010	2018	 מגמה חיובית	לא חל שינוי בפער	
		4,097	5,029			
		5,957	7,082			
אחוז השכירים המשתכרים שכר נמוך משכר המינימום	בדואים יהודים בדרום	2010	2018	 אין מגמת שינוי	התרחבות בפער	
		54.6	55.4			
		41.8	39.6			
בריאות						
תמותת תינוקות (ל-1,000 לידות חי)	בדואים יהודים בדרום	2010	2018	 מגמה חיובית	צמצום בפער	
		12.6	8.3			
		3.4	3.0			

תחום	מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
אחוז תחלואת גברים בני 74-65 בסוכרת		2016		אי אפשר להעיד על מגמת שינוי בשל התייחסות לשנת 2016 בלבד	
	בדואים	30.25			
	יהודים בדרום	32.26			
אחוז תחלואת נשים בנות 74-65 בסוכרת		2016		אי אפשר להעיד על מגמת שינוי בשל התייחסות לשנת 2016 בלבד	
	בדואיות	41.9			
	יהודיות בדרום	28.4			
מעורבות אזרחית וממשל					
אחוז נותני אמון בממשלה		2016-2015	2019	אי אפשר להעיד על מגמת שינוי בשל שונות רבה בנתונים השנתיים	
	בדואים	52.9	50.1		
	יהודים בדרום	47.4	46.7		
אחוז המעריכים כי תפקוד הרשות המקומית הוא טוב		2015	2019	 מגמה שלילית	התרחבות בפער
	בדואים	47.9	43.6		
	יהודים בדרום	72.1	71.3		
אחוזי הצבעה בבחירות לכנסת		בחירות לכנסת ה-19 בחירות לכנסת ה-23		 מגמה חיובית	צמצום בפער
	בדואים	45.8	56.0		
	יהודים בדרום	60.2	64.9		
דיור ותשתיות					
אחוז המרוצים מן התחבורה הציבורית		2014	2019	 מגמה שלילית	התרחבות בפער
	בדואים	54.3	47.8		
	יהודים בדרום	67.7	69.0		

תחום		מדד	נתונים משנת מדידה ראשונה ואחרונה		מגמה באוכלוסייה הבדואית בנגב	הפער בין האוכלוסיות
רווחה אישית וחברתית						
אחוז החשים אפליה בעת הריאיון עימם	בדואים יהודים בדרום	 מגמה חיובית	2019		צמצום בפער	
			2016-2015			
			32.9	44.6		
			18.7	19.7		
אחוז המרוצים מן החיים	בדואים יהודים בדרום	אי אפשר להעיד על מגמת שינוי בשל שונות רבה בנתונים השנתיים	2019		צמצום בפער	
			2011-2010			
			54.7	78.1		
			89.7	87.7		
טכנולוגיות מידע						
אחוז המשתמשים באינטרנט	בדואים יהודים בדרום	 מגמה חיובית	2019		צמצום בפער	
			2011-2010			
			64.4	40.5		
			89.3	69.8		
מספר מטרות השימוש באינטרנט	בדואים יהודים בדרום	 אין מגמת שינוי	2019		התרחבות בפער	
			2011-2010			
			3.0	3.1		
			4.7	3.7		

הערות ללוח:

- המונח "מגמה חיובית" מתייחס למצב שבו חלה עלייה של יותר מ-0.5% לשנה בממוצע במדד בקרב האוכלוסייה הבדואית. בדומה, המונח "מגמה שלילית" מתייחס למצב שבו חלה ירידה של יותר מ-0.5% לשנה בממוצע במדד בקרב האוכלוסייה הבדואית.
- המונח "צמצום בפער" מתייחס למצב שבו חלה ירידה של יותר מ-0.5% לשנה בממוצע בפער. בדומה, המונח "התרחבות בפער" מתייחס למצב שבו חלה עלייה של יותר מ-0.5% לשנה בממוצע בפער.
- במקרים שבהם חלו בנתונים שינויים ניכרים משנה לשנה, חושבו מגמת השינוי והפער לפי ממוצע דו-שנתי בתחילת התקופה ובסיומה.

דברי תודה

אנו מכירים תודה לעמיתינו אורן תירוש ממכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל על הייעוץ בניתוח הנתונים של המוסד לביטוח לאומי, ולדמיטרי רומנוב על הייעוץ הסטטיסטי. נודה ליאיר חירותי, מנהל תחום תכנון אסטרטגי באגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, על הליווי, ההכוונה והסיוע, וכן ליריב מן, מנהלו היוצא של אגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב, אשר יזם ודחף את כתיבת הדוח כחלק בלתי נפרד מן המחקר הכולל של תוכנית החומש לפיתוח כלכלי-חברתי בחברה הבדואית בנגב לשנים 2021-2017.